

Entelektüel Sermaye Bileşenlerinin Rekabet Avantajı Üzerindeki Etkisi*

The Impact of Intellectual Capital Components on Competitive Advantage

DOI: <https://doi.org/10.25204/iktisad.1088205>

Yasin KILIÇLI**

Öz

Makale Bilgileri

Makale Türü:
Araştırma
Makalesi

Geliş Tarihi:
15.03.2022

Kabul Tarihi:
03.06.2022

© 2022 İKTİSAD
Tüm hakları
saklıdır.

Bu çalışmanın amacı, entelektüel sermaye (ES) bileşenlerinin rekabet avantajı (RA) üzerindeki etkisini araştırmaktır. Bu çalışmada, entelektüel sermaye bileşenlerini insan sermayesi, yapısal sermaye ve ilişkisel sermaye oluşturmaktadır. Bu çalışmada, veri toplama aracı olarak anket tekniği kullanılmıştır. Toplam 220 katılımcıdan veriler elde edilmiştir. Veri analizleri ve hipotezler, yapısal eşitlik modellemesi (YEM) ile test edilmiştir. Analizler sonucunda, insan sermayesi ve ilişkisel sermayenin rekabet avantajı üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca, yapısal sermayenin rekabet avantajı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olmadığı çalışmada elde edilen diğer önemli bir sonuçtur. Bu çalışmanın sonuçlarından hareketle, firmaların, entelektüel sermaye bileşenlerinin rekabet avantajı yaratmadaki katkısının önemini anlamalıdır. Özellikle örneklem kapsamında yer alan firmaların, insan sermayesi ile ilişkisel sermaye arasında bütünleştirici bir rol oynayan yapısal sermayeye gereken önemi vermeli ve bu doğrultuda yazılım sistemleri, örgütsel yapılar, iş süreçleri, stratejiler, lisans hakkı gibi yapısal sermaye unsurlarını geliştirici faaliyetlerde bulunmalıdırlar.

Anahtar Kelimeler: İnsan sermayesi, yapısal sermaye, ilişkisel sermaye, rekabet avantajı.

Abstract

Article Info

Paper Type:
Research Paper

Received:
15.03.2022

Accepted:
03.06.2022

© 2022 JEBUPOR
All rights
reserved.

This study aims to investigate the effect of intellectual capital (IC) components on competitive advantage (CA). In this study, the components of intellectual capital are human capital, structural capital, and relational capital. In this study, the questionnaire technique was used as a data collection tool. Data were obtained from a total of 220 participants. Data analyses and hypotheses were tested by structural equation modeling (SEM). As a result of the analysis, it has been understood that human capital and relational capital have a positive and statistically significant effect on competitive advantage. In addition, it is another important result obtained in the study that structural capital does not have a statistically significant effect on competitive advantage. Based on the results of this study, companies should understand the importance of the contribution of intellectual capital components in creating competitive advantage. In particular, companies should give due importance to structural capital, which plays an integrating role between human capital and relational capital, and in this direction, they should engage in activities that improve structural capital elements such as software systems, organizational structures, business processes, strategies, and license rights.

Keywords: Human capital, structural capital, relational capital, competitive advantage.

Atıf/ to Cite (APA): Kılıçlı, Y. (2022). Entelektüel sermaye bileşenlerinin rekabet avantajı üzerindeki etkisi. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 7(18), 226-245

*Bu makale, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı'nda 03.11.2021 tarihinde tamamlanan "Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Finansal Performans Üzerindeki Etkisi: Entelektüel Sermaye ile Rekabet Avantajının Aracılık Rolü" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

*Bu makale, 12-13 Mart 2022 tarihleri arasında Mersin'de düzenlenmiş olan, Akdeniz Zirvesi 7. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde "Entelektüel Sermaye Bileşenlerinin Rekabet Avantajı Üzerindeki Etkisi" başlığı ile özet bildiri olarak sunulmuştur.

** ORCID Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, yasinkilicli@yyu.edu.tr

Extended Abstract

Introduction and Research Questions & Purpose:

Intellectual capital has recently become an important force for companies to gain competitive advantage in the global economy. Intellectual capital is an important source of competition that transforms production resources into valuable assets. Barney (1991) stated that organizations that effectively use human resources and talents that are valuable to companies are more likely to achieve a competitive position (Obeidat et al., 2021: 1331). Having intangible resources and capabilities increases the ability to take advantage of market opportunities. From this point of view, it is possible to say that intellectual capital, which is considered as a strategic resource, plays a key role in providing a sustainable competitive advantage (Damar and İraz, 2020: 4490; Al Khayyal et al., 2020: 744). This study aims to investigate the effect of the components of intellectual capital (human capital, structural capital, relational capital) on competitive advantage in enterprises.

The three main problem sentences of the research were determined as follows:

- 1) Does human capital have an impact on competitive advantage?
- 2) Does structured capital have an impact on competitive advantage?
- 3) Does customer capital have an impact on competitive advantage?

Literature Review:

Many studies have been conducted in the literature examining the effect of intellectual capital and its components on competitive advantage. For example; Assaf (2020) found in his study that all intellectual capital components have a significant effect on competitive advantage. This result is similar to the study of Kanaan et al. (2020). Likewise, Hermawan et al. (2020) concluded in their study that all intellectual capital components positively affect competitive advantage. The results of this study are the results of Altarawneh (2017), Obeidat et al. (2021) and the results of the studies conducted by Kamukama and Sulait (2017). It is understood from the studies that intellectual capital resources are an important factor in providing competitive advantage. From this point of view, it is thought that this study, which is carried out in order to reinforce this level of importance, will contribute to both national and international literature. It is possible to say that the limited number of similar studies, especially in Turkey, will contribute to filling the research gap in question.

Methodology:

This is a quantitative study. The universe of the research consists of enterprises included in "Turkey's Top 500 Industrial Enterprises (ISO 500)" published by Istanbul Chamber of Industry in 2019. The data were collected from a total of 220 enterprises using the survey method. In the study, scales developed by Jain et al. (2017) and translated into Turkish by Kılıçlı (2021), whose reliability and validity were tested, were used. Research data and hypotheses were analyzed with structural equation model with the help of AMOS program.

Results and Conclusions:

As a result of the analysis, it has been understood that human capital and relational capital have a positive and statistically significant effect on competitive advantage. In addition, it is another important result obtained in the study that structural capital does not have a statistically significant effect on competitive advantage. Based on the results of this study, companies should understand the importance of the contribution of intellectual capital components in creating competitive advantage. In particular, companies should give due importance to structural capital, which plays an integrating role between human capital and relational capital, and in this direction, they should engage in activities that improve structural capital elements such as software systems, organizational structures, business processes, strategies, and license rights.

1. Giriş

Bilgiye dayalı varlıkların büyük öneme sahip olduğu bu çağda işletmelerin hayatta kalabilmeleri ve kurumsal bir imaja sahip olmasını sağlayan en önemli kaynakların maddi olmayan varlıklar yani entelektüel sermaye kaynakları olduğunu söylemek mümkündür. Patent, yazılım sistemleri, bilgi kaynakları, lisans, işletme unvanı, işletme hakkı, marka adı, telif hakkı, politikalar ve iş süreçleri gibi maddi olmayan varlıklar birçok işletmeye değer katan entelektüel sermaye kaynaklarıdır. Kuruluşların uzun vadede başarılı olabilmesi, faaliyetlerini sürdürebilmesi ve ayakta kalabilmesi için entelektüel sermaye varlıklarının iyi yönetilmesi ve ölçülmesi gerekmektedir. Bulduğu endüstride veya pazarda rekabet avantajı arayan işletmeler rakiplerinden farklı olmak için sürekli olarak yeni uygulamalar ve stratejiler geliştirmektedir. Bu stratejiler ve uygulamalar, işletmelere aynı zamanda sürdürülebilir değerler üretmesine de olanak sağlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında, son zamanlarda, işletmeler rakiplerine üstünlük sağlamak için entelektüel sermayeyi bir rekabet avantajı kaynağı olarak görmektedirler. Entelektüel sermaye ve diğer maddi olmayan varlıkların yönetimi, işletmeler için ekonomik değer yaratma açısından hayati öneme sahip olan sürdürülebilir rekabet avantajı kaynaklarıdır. Dolayısıyla küresel iş dünyasında işletmelerin sahip oldukları entelektüel sermaye varlıkları işletmelere rekabet avantajı kazandırırken, aynı zamanda onların finansal olarak ta güçlü kalmasını sağlayan önemli unsurlardır.

Bilgi temelli bir ekonomide entelektüel sermaye değişim ve yaratıcılık sürecinde kilit bir unsur olmakta ve dolayısıyla organizasyonlar için rekabet avantajı yaratmaktadır. Ayrıca, bir işletme entelektüel sermayeyi uygun bir şekilde değerlendirip hedefleri doğrultusunda uygulamaya koyduğunda daha verimli, daha karlı ve rekabetçi bir konum sağlayacaktır (Alserhan, 2017: 35). Mevcut ekonomide, entelektüel varlıklar bir şirketin rekabet avantajının önemli bir belirleyicisidir. Ayrıca, gelecekte rekabet gücünün temellerini oluşturur ve rekabet avantajının sürdürülmesinde önemli bir rol oynar (Astuti vd., 2019: 440). Entelektüel sermaye, son zamanlarda küresel ekonomide şirketlerin rekabet avantajı kazanmasında önemli bir güç haline gelmiştir. Entelektüel sermaye, üretim kaynaklarını değerli varlıklara dönüştüren önemli bir rekabet kaynağıdır. Barney (1991), şirketler için değerli olan insan kaynaklarını ve yeteneklerini etkin bir şekilde kullanan organizasyonların, rekabetçi bir pozisyon elde etme olasılıklarının daha yüksek olduğunu ifade etmiştir (Obeidat vd., 2021: 1331). Dolayısıyla entelektüel sermaye varlıkları ile rekabet avantajı arasında mevcut bir ilişkinin varlığından bahsetmek mümkündür. Maddi olmayan kaynaklara ve yeteneklere sahip olmak, piyasa fırsatlarından yararlanma kabiliyetini artırmaktadır. Buradan hareketle stratejik bir kaynak olarak değerlendirilen entelektüel sermaye, sürdürülebilir bir rekabet avantajı sağlamada kilit bir rol oynadığını söylemek mümkündür (Damar ve İraz, 2020: 4490; Al Khayyal vd., 2020: 744).

Entelektüel sermaye kaynaklarının rekabet avantajının sağlanmasında önemli bir etken olduğu yukarıda yapılan açıklamalardan anlaşılmaktadır. Buradan hareketle bu önem düzeyini pekiştirmek adına, bu çalışma, işletmelerde entelektüel sermaye bileşenlerinin (insan sermayesi, yapısal sermaye, ilişkisel sermaye) rekabet avantajı üzerindeki etkisini araştırmayı amaçlamaktadır. Özellikle ulusal alan yazınında entelektüel sermaye bileşenlerinin rekabet avantajı üzerindeki etkisini inceleyen araştırmaların sınırlı sayıda olduğunu söylemek mümkündür. Buradan hareketle, rekabet avantajı ile entelektüel sermaye bileşenleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı hedefleyen bu çalışma, özellikle ilgili alanlardaki araştırma boşluğunu doldurmak açısından hem ulusal hem de uluslararası literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışmanın örnekleminde yer alan işletmeler Türkiye ekonomisine yön veren, ülke ekonomisine katkısı yüksek, istihdam ve teknolojik alt yapı bakımından zengin olan işletmelerdir. Dolayısıyla bu işletmeler yüksek bir rekabet gücüne ve entelektüel sermaye kaynaklarına sahiptir. Buradan hareketle, söz konusu işletmeler üzerinde yapılan bu çalışma, entelektüel sermaye ve rekabet avantajına ilişkin elde edilen verilerin doğru, tutarlı ve güvenilir sonuçlar doğuracağı düşünülmektedir. Bu çalışmanın örnekleme bağlamında, Türkiye’de benzer çalışmaların sınırlı olması, yapılan çalışmanın söz konusu araştırma boşluğunu doldurmaya katkı sağlayacağını söylemek mümkündür.

2. Kavramsal Çerçeve

Bu bölümde entelektüel sermaye ve bileşenlerine ait tanımlamalar ve açıklamalar yer almaktadır. Ayrıca bu çalışmanın bağımlı değişkeni olan rekabet avantajının tanımı ve bu kavram ile ilgili farklı yazarlar tarafından çeşitli görüşler yer almaktadır.

2.1. Entelektüel Sermaye (ES)

1990’lardan sonra, araştırmacıların entelektüel sermayeye olan ilgileri artmış ve birçok çalışma ile bu kavramın gelişmesine katkıda bulunmuştur. Entelektüel sermaye 1990’lardan sonra öne çıkmasına rağmen, aslında kavramın yeni olmadığı, ilk olarak ekonomist Nassau William Senior tarafından 1836’da yayınlanan bir kitapta ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Daha sonra 1969’da ekonomist John Kenneth Galbraith ve 1975’te Micheal Kalecki, entelektüel sermayeyi yeniden ele alarak farklı terimlerle kullanılmasına olanak sağlamışlardır (Elitok, 2019: 8). Galbraith (1969) entelektüel sermayeyi, değer yaratma süreci ve varlık stoku olarak tanımlamıştır (Castro ve Saez, 2008: 26). 1990’lardan sonra Thomas A. Stewart (1991), Edvinsson (1996), Roos (1997) gibi araştırmacılar entelektüel sermaye kavramını daha kapsamlı bir şekilde incelemeye başlamış ve bu kavramın gelişmesine zemin hazırlamışlardır (Pedro vd., 2018: 408).

Entelektüel sermaye kavramı, ilk ortaya atıldığından beri bu kavram ile ilgili farklı araştırmacılar tarafından çok sayıda tanım geliştirilmiştir. Buradan hareketle, entelektüel sermaye ile ilgili literatürde ortak bir tanıma rastlamak mümkün değildir (Chu vd., 2011: 250). Entelektüel sermaye kavramı hem akademik camiada araştırmacılar hem de uluslararası kuruluşlar tarafından kendi bakış açılarına göre yorumlanmaya ve tanımlanmaya çalışılmıştır. Örneğin, Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu ([IASB], 2014), entelektüel sermayeyi, “mal veya hizmetlerin üretiminde veya tedarikinde, başkalarına kiralanmak üzere veya idari amaçlarla kullanılmak üzere tutulan, fiziksel bir özü olmayan”, maddi olmayan kaynaklar şeklinde tanımlamaktadır. Ayrıca IASB bu kaynakları, işletmeler tarafından yaratılarak ekonomik fayda sağlayan ve gelecekte onlara rekabet avantajı kazandıran varlıklar olarak görmektedir (Yinusa, 2018: 9). Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (OECD) ise entelektüel sermayeyi, “gelecekte ekonomik kar kaynakları olarak görülen, genellikle araştırma-geliştirme, patent ve ticari marka gibi değer yaratan içeriklere sahip fiziksel özden yoksun varlıklar” olarak tanımlamıştır (OECD, 2008).

Thomas A. Stewart, organizasyonlarda entelektüel sermayeyi ilk inceleyenlerden birisiydi ve konunun öncüsü olarak kabul edilmektedir (Erkuş, 2005: 33). 1991’de yayınladığı “Brainpower (Beyin Gücü)” isimli makalesinde ve daha sonra “Intellectual Capital (Entelektüel Sermaye)” adlı kitabıyla entelektüel sermaye kavramına geniş bir bakış açısı kazandırmıştır. Thomas A. Stewart (1997) entelektüel sermayeyi, firmalar tarafından zenginlik yaratma sürecinde kullanılan entelektüel malzeme şeklinde tanımlamıştır. Stewart (1997) entelektüel malzemeyi enformasyon, bilgi, deneyim ve fikri mülkiyet olarak tanımlar. Stewart (1997) aynı zamanda entelektüel sermayenin, işletmelere rekabet avantajı sağlayan her şeyin toplamı olduğuna dikkat çekmektedir (Erkuş, 2005: 33). Edvinsson ve Sullivan’a (1996) göre entelektüel sermaye, değere dönüştürülebilen bilgi kümesidir. Bu tanım, fikirleri, buluşları, genel bilgileri, bilgisayar programlarını, tasarımları, veri süreçlerini ve yazılım sistemlerini içerecek şekilde çok geniştir. Aynı zamanda bu yazarlar, patentler, ticari markalar, ticari sırlar gibi kanunla korunan fikri mülkiyet biçimleriyle veya yalnızca teknolojik yeniliklerle sınırlı olmadıklarını belirtmişlerdir (Edvinsson ve Sullivan, 1996: 358). Aynı şekilde Edvinsson ve Malone (1997) entelektüel sermayeyi, “işletmelere faaliyetleri sonucunda değer ve rekabet avantajı yaratan uygulanabilir tüm bilgilerin toplamı” şeklinde tanımlamıştır. Bontis’e (2001) göre entelektüel sermaye, gelecekte işletmeler için değer yaratacak ancak işletmelerin bilançosunda yer almayan varlıklardır (Yinusa, 2018: 10).

Sveiby (2001) entelektüel sermayeyi, işletmelere zenginlik yaratan fakat görünmeyen değerleri olarak tanımlamıştır. Bu değerler; işletmenin iç ve dış yapısını oluşturan unsurlardan ve çalışanların

yeteneklerinden oluşmaktadır. Bilgi, tecrübe, eğitim ve performans gibi unsurlar çalışanların yeteneklerini oluştururken; ticari sırlar, yönetim, telif hakları, patentler, yazılım sistemleri, araştırma ve geliştirme yetenekleri içyapıyı; marka değeri, imaj, müşteri ilişkileri gibi faktörler ise dış yapıyı oluşturmaktadır (Sveiby, 2001: 345). Klein ve Prusak (1994), entelektüel sermayeyi, işletmeler tarafından yaratılarak resmileştirilen ve daha yüksek katma değerli varlıklar üretmek için kullanılabilen bilgi deposu olarak ifade etmişlerdir. Bu tanım entelektüel sermaye kavramına ilişkin evrensel bir tanımın oluşmasına da katkı sağlamıştır (Maditinos vd., 2011: 133).

Yukarıda yapılan açıklamalara dayanarak, entelektüel sermayeye ait evrensel olarak kabul görmüş ortak bir tanım olmadığı gibi, entelektüel sermaye bileşenlerinin de evrensel olarak ortak bir sınıflandırmaya tabi tutulmadığını söylemek mümkündür. Ancak, literatürde bu bileşenlerin sınıflandırmasına ait ortak bir görüş olmamasına rağmen bilimsel çalışmalarda sıklıkla kullanılan, araştırmacılar tarafından genel olarak kabul görmüş entelektüel sermaye bileşenlerini üç gruba ayırmak mümkündür. Bunlar, insan (beşerî) sermayesi, yapısal sermaye ve müşteri (ilişkisel) sermayesidir (Edvinsson ve Sullivan, 1996: 357; Petty ve Guthrie, 2000: 160; Sveiby, 1997). Bu entelektüel sermaye bileşenlerine ait tanımlamalara ve açıklamalara aşağıda kısaca değinilmiştir.

2.1.1. İnsan (Beşerî) Sermayesi (BS)

Entelektüel sermaye konusunda önde gelen araştırmacılar (Bontis, 1998; Stewart, 1997; Edvinsson ve Malone, 1997;) insan sermayesini entelektüel sermayenin temel bileşeni olarak kabul etmekte ve insan sermayesinin olmadığı bir işletmede hiçbir faaliyetin gerçekleşmeyeceğini ifade etmektedir (Yinusa, 2018: 12). Entelektüel sermayenin bu önemli bileşeni, genel olarak çalışanların zihninde gömülü olan ve işletmeden ayrıldıkları zaman yanlarına aldıkları örtük bilgidir. Bu örtük bilgi şirketlere özgü olmayan, sadece bulunduğu kişide tecrübe ve deneyim ile başkalarına kiralanabilen veya aktarılabilen bilgilerdir. Bu bilgi çalışanların deneyimlerini, becerilerini, yaratıcılıklarını, bireysel yeteneklerini içerir (Harris, 2018: 8).

Stewart (1997, 1999), çalışan (insan) sermayesini, şirketleri yenilik yapmaya ve değer yaratmaya yönlendiren, bireylerin benzersiz yeteneği ve kendine özgü uzmanlığı olarak tanımlar (Harris, 2018: 8). Mehralian vd. (2013) insan sermayesini, entelektüel sermayenin en önemli bileşeni olarak tanımlar ve şirketlerin rekabet avantajı elde etmelerinde önemli bir rol oynadığını ifade etmiştir (Yaseen vd., 2016: 169). Edvinsson ve Malone'ye (1997) göre insan sermayesini, işletmelerdeki yönetici veya çalışanların beceri, deneyim, yetenek ve yaratıcılıklarının toplamıdır. Guthrie (2001) insan sermayesini, bir firmanın kurumsal kapasitesi olarak görmektedir (Zerenler vd., 2008: 32).

2.1.2. Yapısal Sermaye (YS)

Yapısal sermaye, veri tabanları, prosedürler, organizasyon şemaları, stratejiler, süreçler, rutinler ve işletmeler için değeri yüksek olan insan dışındaki tüm bilgi kaynakları dahil olmak üzere bir organizasyonun hedeflerine ulaşabilmesi için gerekli olan içyapılar kümesidir. Ayrıca yapısal sermaye, işletmelerde insan sermayesi tarafından üretilen mal veya hizmetlerin hammadde tedarikini, üretimini ve dağıtımını gerçekleştiren işletme altyapısını oluşturan kaynaklardır (Elitok, 2019: 25). Yapısal sermaye entelektüel sermayenin önemli ve özel bir bileşenidir. Aynı zamanda insan sermayesinin yaratıcı ve yenilikçi bilgisi sonucunda işletmelere katma değer yaratan hizmetlerin veya ürünlerin ortaya çıkmasını sağlayan destekleyici altyapılardır. Destekleyici altyapılar, işletmelere aittir ve çalışanlar buldukları işletmelerden ayrılrsa bile işletme içinde kalmaya devam eden bir entelektüel sermaye unsurudur.

Yapısal sermaye, insan sermayesinin aksine, sistemler, programlar, veri tabanları ve iş süreçlerinde açık veya kodlanmış bilgileri içerir. Bontis (1998) yapısal sermayeyi, çalışanların verimliliğine ve performansına destek sağlayan, organizasyon içinde yer alan yapılar ve

mekanizmalar sistemi olarak ifade etmiştir (Yaseen vd., 2016: 169). Chatzkel'e (2002) göre yapısal sermaye, insan sermayesinin gelişmesine, güçlenmesine ve desteklenmesine katkı sağlar. Aynı zamanda, bilgi materyallerini organizasyon kanalları içinde iletmek ve depolamak için fiziksel sistemler de dahil olmak üzere işletmelerin kurumsal kapasitesidir (Chatzkel, 2002: 10).

2.1.3. İlişkisel (Müşteri) Sermaye (İLS)

İlişkisel (müşteri) sermaye birçok yönden insan sermayesine benzemektedir. İşletmeler müşteri sermayesi olmadan devamlılıklarını sürdürülemezler. Şirketlerin finansal performansına en fazla katkı sağlayan entelektüel sermaye bileşeni müşteri sermayesidir. Ayrıca, insan ve yapısal sermayenin de nihai amacı müşteri sermayesi yaratmaktır (Akdağ, 2012: 33).

Çok sayıda çalışmada araştırmacılar sadece müşterileri değil, aynı zamanda toplum, tedarikçiler, rakipler, bayiler ve devlet gibi işletme ile etkileşim halinde olan diğer tüm unsurları da müşteri sermayesi kapsamında değerlendirmiştir (Mubarik vd., 2019: 269). Bu doğrultuda müşteri (ilişkisel) sermayesi, işletmenin iç ve dış paydaşları (yatırımcılar, müşteriler, tedarikçiler) arasındaki ilişkide rol alan tüm kaynakları ve gömülü olan tüm bilgileri içerir (Gioacasi, 2014: 61).

Baah ve Taiwah'a göre (2011) ilişkisel sermaye, işletmeler ile paydaşları arasında bilgi akışı sağlayan, şirketlerin iç ve dış paydaşları arasındaki resmi ve gayri resmi ilişkililerdir. Wang (2012) müşteri sermayesini, bir şirketin tedarikçiler, müşteriler ve diğer paydaşları ile ilişkilerin başlatılması, sürdürülmesi ve geliştirilmesi olarak tanımlamıştır (Soetrisno ve Lina, 2014: 128). Bontis (2002) müşteri sermayesinin, sadece bir firmanın müşterileriyle olan ilişkisini değil, aynı zamanda diğer üçüncü kişi veya kurumlarla olan ilişkilerini de içermesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Nahapiet ve Ghoshal (1998), müşteri sermayesini, bir firma ve onun dış çevresi ile olan ilişkilerinde gömülü olan bilgileri içeren ve firmaların etkileşim halinde olduğu insan gruplarına atıfta bulunan bir entelektüel sermaye bileşeni olarak tanımlamıştır (Crupi vd., 2020: 4).

2.2. Rekabet Avantajı (RA)

Bilgi kaynaklarının egemen olduğu modern çağın en önemli özelliklerinden birisi rekabeti artırmaktır. Dolayısıyla rekabet avantajı sağlayacak kaynaklara sahip olmak, bir işletmenin başarılı olup olmayacağını belirleyen önemli bir faktördür. Buradan hareketle, ağır rekabet koşullarının yaşandığı günümüzde işletmeler ayakta kalabilmek ve varlıklarını devam ettirebilmek için sürdürülebilir rekabet avantajları elde etmeye çalışmaktadır. Rekabet avantajı, işletmelerin; rakiplerine, tedarikçilerine, alıcılarına ve çevresindeki diğer kişi veya kuruluşlara olan üstünlüğüdür. Bu üstünlük, işletmelere, sürdürülebilir bir performans sağlamayı amaçlayan, sürekli olarak değişen ve gelişen bir süreç olarak yorumlanmaktadır (Süslü, 2019: 46-47).

Son yıllarda, şirketlerin değer yaratmak için yeni yöntemlere başvurması ve hızlı bir şekilde yaşanan ekonomik değişimler rekabet avantajı kavramının çok sayıda bilimsel çalışmaya konu olmasını sağlamıştır. Stratejik yönetimde rekabet avantajı, "rakiplerine karşı sürdürülebilir üstünlük sağlamaktır" şeklinde ifade edilse de farklı anlamlara sahip birçok rekabet avantajı tanımı bulunmaktadır. Bu bağlamda literatürde rekabet avantajı ile ilgili birçok farklı tanım bulunduğundan kesin, net ve evrensel bir tanımın olduğunu söylemek güçtür (Sigalas ve Economou, 2013: 63).

Bu kavramı tanımlamaya çalışan ilk kişi H. Igor Ansoff'tur. Ansoff'a göre (1965) rekabet avantajı, işletmelere buldukları sektörde güçlü bir konum elde etmesini sağlayan, işletmelerin faaliyette bulunduğu pazarda veya endüstride rakiplerine göre sahip olduğu üstün ve farklı yönlerini gösteren bir kavramdır (Sigalas ve Economou, 2013: 66). Porter'a (1985) göre rekabet avantajı, işletmelerin tasarladıkları ürün veya hizmetin, üretim sürecinden dağıtım sürecine kadar işletmelerin faydalandığı tüm süreç ve destekleyici altyapılarda işletmelerin sahip olduğu üstün özelliklerdir (Jones, 2003). Pitts ve Lei (1996) rekabet avantajını, işletmelerin kendi faaliyetlerini gerçekleştirirken

güçlü özelliklerini kullanarak rakiplerinden daha iyi performans göstermesini sağlayan faaliyetler ve değerler olarak tanımlamıştır (Süslü, 2019: 47). Barney (1991) bu kavramı, rakipler tarafından kopyalanamayan veya taklit edilemeyen bir değer olarak ifade etmiştir. Benzer şekilde, Cravens ve Piercy (2009) RA'yı, firmaların rakipleriyle etkin bir şekilde rekabet edebilmek için kullandıkları bir silah olarak tanımlamaktadır (Obeidat vd., 2021: 1333). Türkkan (2001) ise rekabet avantajını aktif ve pasif olmak üzere iki farklı açıdan tanımlamıştır. Bir işletmenin sektörde bulunan rakiplerine karşı rekabet baskısı oluşturmasına RA'nın aktifliğini; bir işletmenin bulunduğu sektörde rakipleri tarafından rekabet baskısı altında olmasına ise RA'nın pasifliğini ifade etmektedir (Demir ve Demirel, 2011: 85).

3. Literatür Özeti

Ulusal ve uluslararası literatürde entelektüel sermaye ile rekabet avantajı arasındaki ilişkiyi analiz eden çok sayıda çalışmaya rastlamak mümkündür. Bu çalışmalardan öne çıkan bazı çalışma örnekleri aşağıda özet halinde sunulmuştur.

Obeidat ve diğerlerinin (2021) yaptığı çalışmada, entelektüel sermaye ve bileşenlerinin organizasyonların rekabet avantajı üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Entelektüel sermayenin rekabet avantajı için önemli bir unsur olduğunu iddia eden bu araştırmacılar, çalışma sonucunda, entelektüel sermayenin rekabet avantajı üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğunu bulmuşlardır.

Assaf (2020) Ürdün telekomünikasyon şirketleri üzerine yaptığı çalışmada entelektüel sermaye bileşenlerinin rekabet avantajı üzerindeki etkisini araştırmıştır. 245 katılımcıdan elde edilen veriler sonucunda, tüm bileşenlerin rekabet avantajı üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu anlaşılmıştır. Yine aynı şekilde, Ürdün'de telekomünikasyon sektöründe yer alan şirketler üzerine Kanaan ve diğerlerinin (2020) yaptığı çalışmada, entelektüel sermaye bileşenlerinin rekabet avantajı üzerinde anlamlı bir etki yarattığı sonucuna varmışlardır. Dolayısıyla bu sonuç Assaf'ın (2020) çalışma sonucunu da destekler niteliktedir.

Suharman ve Hidayah (2021) Endonezya'da 151 yükseköğrenim kurumu üzerinde yaptığı çalışmada, entelektüel sermayenin sürdürülebilir rekabet avantajı üzerindeki etkisini tespit etmek ve sürdürülebilir rekabet avantajı elde etmek için güçlü veya zayıf olan çevresel belirsizlikleri analiz etmeyi amaçlamışlardır. Çalışma sonucunda, entelektüel sermayenin rekabet avantajı üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu anlaşılmıştır. Bu çalışmanın aksine, Elda ve diğerlerinin (2021) Endonezya'da 109 katılımcı üzerinde yaptıkları çalışmada ise entelektüel sermayenin rekabet avantajı üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı anlaşılmıştır.

Hermawan ve diğerleri (2020) çalışmalarında, Endonezya ilaç endüstrisinde, entelektüel sermaye bileşenlerinin işletme performansı ve rekabet avantajı üzerindeki etkisini araştırmayı hedeflemişlerdir. Anket aracılığıyla elde edilen verilerin analizi neticesinde, tüm entelektüel sermaye bileşenlerinin (insan, yapısal, ilişkisel) rekabet avantajını etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmanın sonuçları, Altarawneh'in (2017) Ürdün İlaç endüstrisinde yaptığı çalışmanın sonuçları ile benzerlik göstermektedir.

Srikalimah ve diğerlerinin (2020) KOBİ'ler üzerinde yaptığı çalışmada, yaratıcılığın ve entelektüel sermayenin sürdürülebilirlik ve rekabet avantajı üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışmaya 123 KOBİ niteliğindeki işletmeler dâhil edilmiş ve elde edilen veriler yapısal eşitlik modellemesi (YEM) ile analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda, entelektüel sermayenin rekabet avantajını olumlu yönde etkilediği anlaşılmıştır. Benzer şekilde çalışmalarında yapısal eşitlik modellemesi (YEM) kullanan Mubarik ve diğerleri (2019), organizasyonel yeteneklerin, entelektüel sermaye ve rekabet avantajı arasındaki rolünü ve aynı zamanda entelektüel sermaye bileşenlerinin rekabet avantajı üzerindeki etkisini incelemeyi hedeflemişlerdir. Çalışma sonucunda, rekabet avantajı üzerinde en çok etkiyi sağlayan sırasıyla insan sermayesi, yapısal sermaye ve müşteri sermayesi

olduğu anlaşılmıştır. Bu çalışmaların sonuçları aynı zamanda Koçoğlu ve diğerlerinin (2009) çalışma sonucunu desteklemektedir.

Astuti ve diğerleri (2019) yaptıkları çalışmada, Bali otel endüstrisinde 109 işletme üzerinde entelektüel sermaye ile rekabet avantajı arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamıştır. Yapılan analizler sonucunda, ES bileşenleri arasında pozitif ve anlamlı ilişkiler olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca yapısal sermayenin rekabet avantajı üzerinde, istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir etki sağladığı görülmüştür. Benzer şekilde, Arabiyat ve Hasonah (2019) çalışmalarında, Ürdün ticaret bankaları (13 banka) üzerinde yaptıkları çalışma sonucunda, entelektüel sermayenin bankaların rekabet avantajı üzerinde pozitif yönde ve anlamlı bir etki gösterdiği anlaşılmıştır.

Abdullah (2019) doktora tezinde Libya devlet üniversiteleri üzerine yaptığı çalışmada, entelektüel sermayenin, rekabet avantajı ve toplam kalite uygulamaları üzerindeki etkisini araştırmayı hedeflemiştir. Araştırma sonucunda, entelektüel sermaye hem rekabet avantajı hem de toplam kalite uygulamaları üzerinde anlamlı bir etki sağladığı anlaşılmıştır.

Rochmadhona ve diğerleri (2018), ASEAN ülkeleri banka sektörü üzerine yaptıkları çalışmada, entelektüel sermaye ile finansal performans arasındaki ilişkide rekabet avantajının aracılık rolünün olup olmadığını araştırmışlardır. Çalışma sonucunda, entelektüel sermayenin rekabet avantajı üzerinde pozitif bir etki sağladığı görülmüştür. Bu çalışmanın sonucu, Malkawi ve diğerleri (2018) ile Deviana'nın (2018) çalışmaları ile benzer sonuçlar göstermektedir.

Dahash ve Al-Dirawi (2018) yaptığı çalışmada, entelektüel sermaye bileşenleri ile rekabet avantajı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Irak otel endüstrisi üzerine yapılan bu çalışma sonucunda, entelektüel sermaye bileşenleri ile rekabet avantajı arasında pozitif ve güçlü ilişkiler olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, rekabet avantajı ile en yüksek ilişki gösteren bileşenin insan sermayesi olduğu anlaşılmıştır. Bu çalışmanın sonuçlarını destekleyen bir diğer araştırma ise Alserhan (2017) ve Taie (2014) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmaların aksine, Sadalia ve diğerleri (2018) ile Yaseen ve diğerlerinin (2016) yaptıkları çalışma sonucunda, insan sermayesinin rekabet avantajı üzerinde herhangi bir etkisini olmadığı, fakat yapısal ve ilişki sermayenin ise rekabet avantajı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu anlaşılmıştır.

Kamukama ve Sulait (2017) çalışmalarında, entelektüel sermaye bileşenlerinin rekabet avantajı üzerindeki etkisini araştırmayı hedeflemişlerdir. Araştırma sonucunda, entelektüel sermaye bileşenlerinin rekabet avantajı üzerinde güçlü bir etki yarattığı gözlemlenmiştir. Bu sonuç, Kamukama ve diğerlerinin (2011) ile Srikalimah ve diğerlerinin (2020) yaptığı çalışma ile benzer sonuçlar gösterdiği anlaşılmaktadır.

Kaya (2017) Türkiye’de faaliyet gösteren firmalar üzerine yaptığı çalışmada, bilgi yönetimi ve entelektüel sermayenin, rekabet avantajı ve inovasyon performansı üzerindeki etkisini araştırmayı amaçlamıştır. 268 katılımcıdan elde edilen verilerin analizi sonucunda, entelektüel sermaye ve bilgi yönetiminin rekabet avantajı üzerinde pozitif ve güçlü bir etkiye sahip olduğu anlaşılmıştır. Bu çalışma ile aynı sonuçları veren bir çalışmada Damar ve İraz (2020) tarafından yapılmıştır. Türkiye’de yapılan bu çalışma 130 KOBİ niteliğinde olan firmalar özelinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda, entelektüel sermayenin, rekabet avantajı üzerinde pozitif ve istatistiksel açıdan anlamlı bir etki gösterdiği anlaşılmıştır.

Türkoğlu ve Çizel (2016) dört ve beş yıldızlı otel işletmeleri yöneticileri üzerine yaptıkları çalışmada, entelektüel sermayenin rekabet gücü üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Araştırma sonuçlarının, entelektüel sermayenin rekabet gücünü etkilediğini ve en yüksek etkinin ise müşteri sermayesinin yarattığı anlaşılmıştır. Bu çalışmanın sonuçları ile Chahal ve Bakshi (2015) tarafından yapılan çalışmanın sonuçları benzerlik göstermektedir.

4. Metodoloji

Bu bölümde, araştırmanın amacı, evreni, örnekleme, yöntemi ve veri analiz tekniklerine ilişkin açıklamalara yer verilmiştir. Ayrıca çalışmanın modeline ve geliştirilen hipotezlere ilişkin bilgilerde yer almaktadır.

4.1. Araştırmanın Amacı, Yöntemi ve Veri Analiz Teknikleri

Bu araştırmanın amacı, entelektüel sermaye bileşenlerinin (insan, yapısal, ilişkisel) rekabet avantajı üzerindeki etkisini incelemektir. Araştırma kapsamında verileri elde etmek için anket yöntemi kullanılmıştır. Anket formu, işletmelerin finans yöneticilerinin kurumsal e-mail adreslerine gönderilmiştir. Gelen e-mailler sonucunda toplam 220 firmadan veriler elde edilmiş ve böylelikle anket formlarının geri dönüşleri tamamlanmıştır. Araştırma kapsamında değerlendirilecek olan anketlerin geri dönüş oranının yaklaşık %47 olduğunu söylemek mümkündür.

Çalışmamızın amacına ve kapsamına uygun olacak şekilde bir anketin uygulanabilmesi için literatür detaylı bir şekilde incelenmiştir. Literatür incelemesi sonucunda bu çalışmada, Jain ve arkadaşları (2017) tarafından geliştirilen ve Kılıçlı (2021) tarafından Türkçeye çevrilerek güvenilirliği ve geçerliliği test edilmiş olan toplamda 3 boyut (insan sermayesi, yapısal sermaye, ilişkisel sermaye) ve 12 maddeden oluşan entelektüel sermaye ölçeği ile tek boyut ve 4 maddeden oluşan rekabet avantajı ölçeği kullanılmıştır. Ankette yer alan ifadelerin katılım düzeyleri 5’li Likert tipi (1=*Kesinlikle Katılmıyorum*, 2=*Katılmıyorum*, 3=*Kararsızım*, 4=*Katılıyorum* ve 5=*Kesinlikle Katılıyorum*) şeklinde oluşturulmuştur. Bu çalışmada kullanılan anket yöntemi kapsamında elde edilen veriler, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu’nun 22/10/2020 tarihli ve 2020/12-09 sıra sayılı toplantı kararı ile izin alınmıştır.

Anket sonucunda toplanan verileri analiz etmek için çeşitli istatistiksel analiz programları kullanılmıştır. Bu programlar arasında “SPSS 26.0 for Windows” istatistik programı ile birden fazla bağımlı ve bağımsız değişkenin hipotez sonuçlarını test edebilme olanağını sağlayan Yapısal Eşitlik Modellemesi (YEM) programlarından biri olan “AMOS 24” kullanılmıştır. SPSS programı kapsamında, değişkenler arasındaki korelasyon analizi, demografik özelliklerin tanımlanması, güvenilirlik ve geçerlilik analizleri yapılmıştır. AMOS 24 programı kapsamında ise, doğrulayıcı faktör analizi ve yapısal model analizi gerçekleştirilmiştir.

4.2. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Araştırmanın evreni, İstanbul Sanayi Odası tarafından 2019 yılında yayınlanan “Türkiye’nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu (ISO 500)” içerisinde bulunan 473 işletme oluşturmaktadır. Örneklem sayısının yeterli bir sayıda olup olmadığını aşağıda yer alan formül kullanılarak hesaplanmaya çalışılmıştır (Aslan, 2018: 122).

$$n = \frac{Nt^2pq}{d^2(N-1) + t^2pq}$$

N: Evren içerisindeki birey sayısı (N=473),

n: Örneklem içerisindeki birey sayısı,

p: İncelenen olayın görülme olasılığı (p=0,50),

q: İncelenen olayın görülmemeye olasılığı (q=0,50),

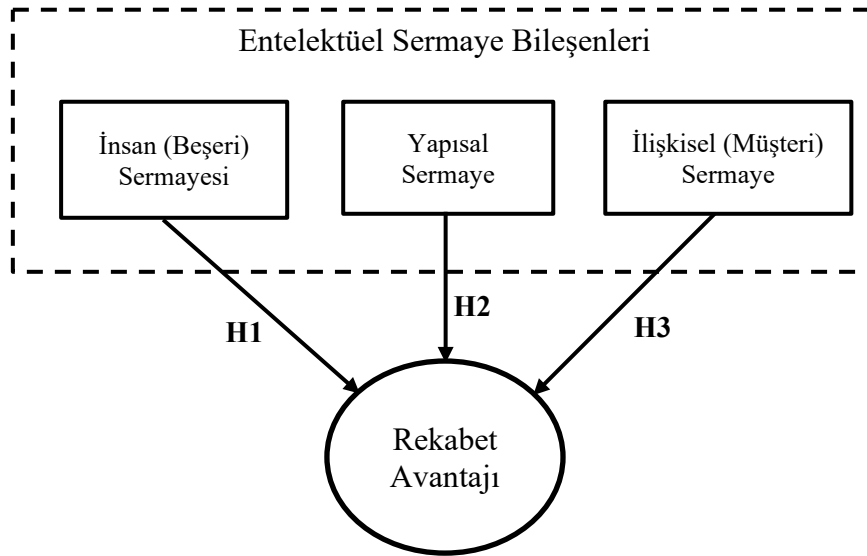
t: Belirli serbestlik derecesinde ve anlamlılık düzeyinin belirli durumlarında “t” tablosunda yer alan teorik değer (t=1,96),

d: Olayın görülme sıklığına göre kabul edilen + / - örneklem sapması.

Araştırma kapsamına alınan evrendeki birey sayısı (N) 473 olarak belirlenmiştir. İncelenen olayın görülme olasılığı (p) ile görülme olasılığı (q=1-p), 0,50 olarak alınmıştır. Araştırmada güven düzeyi %95 ve örneklem sapması (d) ise %5 olarak kabul edilmiştir. Belirlenen anlamlılık düzeyinde ve güven aralığında kabul edilen t değeri, 1,96 olarak kabul edilmiştir (Otrar, 2021). Buradan hareketle, söz konusu değerler formülde yerlerine konulduğunda sonuç 212 olarak çıkmaktadır. Dolayısıyla, çalışmaya katılım sağlayan 220 işletme, yapılan hesaplama sonucunda işletmenin örneklem sayısı için yeterli olduğunu söylemek mümkündür.

4.3. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Araştırmanın amacına ve kapsamına uygun olarak, entelektüel sermaye bileşenleri ve rekabet avantajı arasındaki ilişkiyi incelemek için kavramsal bir model geliştirilmiştir. Araştırma modeli aşağıdaki gibidir:

Şekil 1. Araştırma Modeli

Araştırma modeli, üç bağımsız (insan sermayesi, yapısal sermaye, ilişkisel sermaye) ve bir bağımlı (rekabet avantajı) değişken olmak üzere dört temel değişkenden oluşmaktadır. Araştırmanın modeli ve hipotezleri geliştirilirken literatürde yapılan teorik ve ampirik çalışmalardan yararlanılmıştır. Yukarıda literatür bölümünde yer alan çalışmaların sonuçları, genellikle entelektüel sermayenin rekabet avantajı üzerinde olumlu bir etkisinin olduğunu varsaymaktadır. Bazı araştırmacılara göre (Bontis, 1998; Jaradate vd., 2012; Kamukama, 2013) ise entelektüel sermaye bileşenlerinin firmaların rekabet avantajı üzerinde eşit derecede etki göstermediğini öne sürmektedir (Yaseen vd., 2016: 170). Osareh ve diğerleri (2013) ile Azzahra'nın (2018) yaptıkları çalışmanın sonuçları bu araştırmacıların iddialarını desteklemektedir. Buradan hareketle, bu çalışmada tüm entelektüel sermaye bileşenlerinin rekabet avantajını eşit bir derecede etkilemediğini varsayarak, araştırma hipotezleri aşağıdaki gibi geliştirilmiştir.

İnsan (beşerî) sermayesi, çalışanların beceri ve deneyimlerinin ekonomik değerini ifade eder. Bu değer, üretkenliği ve karlılığı artırarak işletmelerin rekabet gücü kazanmasına yardımcı olur. Bir şirket insan sermayesine ne kadar yatırım yaparsa amaçlarına ulaşma şansı da o kadar yüksek olur (Kenton, 2022). Bontis (1998) ve Sharabati ve diğerlerinin (2010) araştırma bulguları, çoğu endüstride insan sermayesinin, işletmelerin ekonomik değerine önemli etkileri olduğunu ortaya koymuştur (Yaseen vd., 2016: 170). Buradan hareketle, bu çalışma, insan (beşerî) sermayesinin rekabet avantajını pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilediğini öne sürmektedir.

Hipotez 1: İnsan (beşeri) sermayesi, rekabet avantajını pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir.

Yapısal sermaye, insan sermayesinin somutlaştırılması, güçlendirilmesi ve desteklenmesini sağlayan alt yapı sistemleridir. Aynı zamanda, bilgi materyallerini organizasyon kanalları içinde iletmek ve depolamak için fiziksel sistemler de dahil olmak üzere işletmelerin kurumsal kapasitesidir (Chatzkel, 2002: 10). Daha önceki çalışmalar, işletmelerin organizasyonel kapasitelerini veya süreçlerini etkin ve verimli bir şekilde kullandıklarında rekabet avantajının önemli bir kaynağı olabileceğini göstermektedir (Mubarik vd., 2019: 269). Buradan hareketle, bu çalışma, yapısal sermayenin rekabet avantajını pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilediğini öne sürmektedir.

Hipotez 2: Yapısal sermaye, rekabet avantajını pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir.

İlişkisel (müşteri) sermaye, şirketlerin müşteriler, tedarikçiler, rakipler ve tüm paydaşları arasındaki ilişki ağına gömülü maddi olmayan kaynaklarıdır. Bu sermaye, diğer entelektüel sermaye bileşenlerinin diğer paydaşlar ile bütünleşmesini sağlayarak işletmelere değer yaratan bir araçtır (Yaseen vd., 2016: 170). Dolayısıyla müşteri sermayesi, entelektüel sermaye süreçlerinde düzenleyici bir rol alır ve işletmelerin piyasa değerinin artmasında belirleyici bir faktördür (Mubarik vd., 2019: 270). Buradan hareketle, bu çalışma, ilişkisel sermayenin rekabet avantajını pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilediğini öne sürmektedir.

Hipotez 3: İlişkisel (müşteri) sermayesi, rekabet avantajını pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir.

5. Analiz ve Bulgular

Bu bölümde, katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bulgular, ölçeklere ait geçerlik ve güvenilirlik analizleri, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon analizi ve hipotezlerin test edilmesinde kullanılan yapılan eşitlik modellemesine ait analizler ve değerlendirmeler yer almaktadır.

5.1. Katılımcıların Demografik Özelliklere İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılım sağlayanların demografik özelliklerine ilişkin bilgiler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Değişkenler	Sayı (N)	Yüzde (%)	
Cinsiyet	Kadın	127	57,7
	Erkek	93	42,3
Toplam		220	100
Yaş	20 - 29 arası	73	33,2
	30 - 39 arası	108	49,1
	40 - 49 arası	33	15,0
	50 ve üstü	6	2,7
Toplam		220	100
Çalışan Sayısı	1 - 500 arası	41	18,6
	500 – 1000 arası	33	15,0
	1000 - 5000 arası	56	25,5
	5000 - 10000 arası	10	7,14
Toplam		140	66,24
Eğitim Durumu	Ön Lisans	27	12,3
	Lisans	168	76,4
	Lisans Üstü	25	11,3
Toplam		220	100,0
Hizmet Yılı	1 - 5 arası	126	57,3
	6 - 10 arası	62	28,2
	11 - 15 arası	20	9,1
	16 - 20 arası	8	3,6
	21 ve üstü	4	1,8
Toplam		220	100,0

Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların, %42,3'ü erkek katılımcılardan %57,7'si ise kadın katılımcılardan, oluştuğu görülmektedir. Katılımcıların yaş aralığına bakıldığında, %49,1'lik yüksek bir oran ile 30-39 yaş arası katılımcılar oluştururken, 50 yaş ve üstü katılımcılar ise %2,7'lik oran ile en düşük orana sahip olduğu görülmektedir. Katılımcıların eğitim durumuna bakıldığında, lisans eğitim seviyesinin %76,4 gibi yüksek bir oranda olduğu görülmektedir. Hizmet yılına ait oranlar incelendiğinde, en yüksek orana 1 ile 5 arası hizmet yılı (%57,3) oluştururken, 21 ve üstü hizmet yılı (%1,8) ise en düşük orana sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca araştırma kapsamına alınan işletmelerin çalışan sayısına bakıldığında, en yüksek oranın 1000 ile 5000 arası çalışan sayısının oluşturduğu Tablo 1'den anlaşılmaktadır (%25,5). Tablo 1'e bakıldığında işletmelerin toplamda çalışan sayısının (n=140) örneklem sayısına (n=220) göre eksik olduğu göze çarpmaktadır. İstanbul Sanayi Odası'nın web sayfasından alınan bilgiler doğrultusunda örneklem hacminde yer alan 80 işletmenin çalışan sayısı bilgilerine ulaşılamadığından söz konusu veriler eksik girilmiştir. Bu 80 işletmelerin gerekli mercileri ile iletişime geçilmesine rağmen net bilgilere ulaşılamamıştır. Dolayısıyla, bu çalışmanın doğru ve tutarlı sonuçlar doğurması açısından, 80 işletmenin çalışan sayısına ilişkin veriler eksik girilmiştir.

Analizler geçmeden önce veri setine ilişkin normallik analizi yapılmıştır. Normallik analizi sonucunda 5 katılımcının verdiği yanıtların uç değerlerde olduğu anlaşılmıştır. Dolayısıyla, verilerin normal bir dağılıma sahip olması için bu beş değer veri setinden çıkarılmıştır. Bir veri setinde bir veya birden fazla aşırı uç değer varsa ve örneklem sayısı yeterliyse bu uç değerler veri setinden çıkarılabilir (Ovla ve Taşdelen, 2012: 7). Buradan hareketle 220 katılımcıdan araştırma örnekleminde 5'i uç değer olduğundan analiz dışı bırakılmış ve toplam 215 katılımcının verdiği yanıtlarla analize devam edilmiştir.

5.2. Güvenilirlik-Geçerlilik Analizi

Güvenilirlik kavramı, herhangi bir çalışmada kullanılan anket ölçeğinin tutarlı ve güvenilir sonuçlar üretmesi için kullanılan bir testtir (Çakmur, 2012: 340). Bu çalışmada elde edilen verilerin güvenilirliğini test etmek için iç tutarlılık güvenilirlik analizi kullanılmıştır. Bu çalışmada, iç tutarlılık analizinde, son yıllarda araştırmacılar tarafından en çok tercih edilen Composite Reliability (bileşik güvenilirlik) analiz yöntemi kullanılmıştır. Composite Reliability (CR) değerinin 0,70 ve üzeri ($CR \geq 0,70$) bir değerde olması iç tutarlılık analizine göre verilerin güvenilir bir değerde olduğunu göstermektedir (Yaşlıoğlu, 2017: 82).

Geçerlilik kavramı ise, herhangi bir çalışmada kullanılan bir ölçeğin veya testin doğru ve tutarlı bir şekilde ölçülüp ölçülmediğini gösteren bir kavramdır (Çakmur, 2012: 442). Bu çalışmada kullanılan ölçeklerin test edilmesinde yapısal geçerlilik kullanılmıştır (Akdağ, 2012: 69). Yapısal geçerlilik, ölçekte yer alan değişkenlerin ölçüm modelini ne kadar iyi ölçüp ölçmediğini belirlemek için kullanılan bir analizdir (Çakmur, 2012: 342-343). Bu çalışmada, ölçüm modelinde yer alan değişkenlerin yapı geçerliliğini ölçmek için Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) kullanılmıştır. Ölçekte yer alan değişkenlerin faktör yük değerinin alt sınırı örneklem sayısından etkilenmektedir. Örneğin, bir çalışma 350 kişilik bir örneklem hacmine sahipse 0,30 ve üzeri faktör yükleri anlamlı olarak değerlendirilirken, 200 kişilik bir örneklem hacmine sahip başka bir çalışmada ise 0,40 ve üzeri yükler anlamlı olarak kabul edilmektedir (Yaşlıoğlu, 2017: 78). Yapılan açıklamalar neticesinde bu çalışmada örneklem sayısı (215) dikkate alındığında faktör yükü alt sınır değeri 0,40 olarak temel alınmış ve bu değer üzerinden gerekli analizler ve değerlendirmeler yapılmıştır.

Bu çalışmada kullanılan ölçeğin doğrulayıcı faktör analizinde (DFA) ifadelerin faktör yükleri ve anlamlılık değerleri ile ölçeğin yapı güvenilirliğine ilişkin bulgular Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) Sonuçları

Boyut	İfadeler	İfade Kodu	Faktör yükü	p (anlamlılık değeri)	Composite Reliability (CR)
Beşeri (insan) Sermaye (BS)	Çalışanların, yeterli ve uygun bir deneyime sahipliği	BS1	0,506	***	0,75
	Şirket çalışanları, kendi çıkarları ile şirket çıkarlarını eşit düzeyde tutması	BS2	0,526	***	
	Çalışanların, öneride bulunmaları için teşvik edilmesi	BS3	0,772	***	
	Çalışanların, işlerinde yetenekli ve yeterli olması	BS4	0,802	-	
Yapısal Sermaye (YS)	Ortak değerler ve inançlar sistemine sahiplik	YS1	0,703	***	0,89
	Belgelenmiş sistemlere ve prosedürlere sahiplik	YS2	0,800	***	
	Çeşitli patent, lisans ve telif haklarına sahiplik	YS3	0,828	***	
	Bulut Bilgi Teknolojilerinin kullanımı	YS4	0,916	-	
İlişkisel Sermaye (İLS)	Çoğu bilgilerin müşteri portföyünden sağlanması	İLS1	0,561	***	0,73
	Sosyal yardım faaliyetlerine aktif olarak katılmak	İLS2	0,476	***	
	Ürün ve hizmet kalitesini geliştirmek ve iyileştirmek için tedarikçilerle ortak çalışmak	İLS3	0,650	***	
	Tedarikçilerle üretim süreçlerini geliştirmek	İLS4	0,831	-	
Rekabet Avantajı (RA)	Kaynaklara rekabetçi fiyatlarla erişim sağlamak	RA1	0,635	***	0,74
	Son yıllarda pazar payını artırmayı başarmak	RA2	0,526	***	
	Müşteri zihninde iyi bir imaja sahip olmak	RA3	0,664	***	
	Piyasada bulunan en iyi yetenekleri çekebilmek (cezbetmek)	RA4	0,733	-	

N:215; *** $p < 0,001$ düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 2 incelendiğinde ES değişkenin (beşerî (insan) sermaye, yapısal sermaye, ilişkisel sermaye) üç boyuttan; RA değişkeninin ise tek boyuttan oluştuğu görülmektedir. İfadelerin faktör yük değerleri incelendiğinde, beşerî (insan) sermaye boyutunda yer alan ifadelerin faktör yükleri 0,506 ile 0,802 arasında değişirken; yapısal sermaye boyutunda yer alan ifadelerin faktör yükleri ise 0,703 ile 0,916 arasında; müşteri (ilişkisel) sermayesi boyutunda yer alan ifadelerin faktör yükleri ise 0,476 ile 0,831 arasında değiştiği görülmektedir. Ayrıca Tablo 2’de rekabet avantajı (RA) değişkeninde bulunan ifadelerin faktör yüklerine bakıldığında en düşük faktör yükü 0,526 iken; en yüksek faktör yük değeri ise 0,733 olduğu görülmektedir.

Tablo 2’de doğrulayıcı faktör analizi (DFA) sonucunda değişkenlere ait ifadelerin faktör yük değerlerinin 0,40 ve üzerinde olduğu görülmekte ve ölçekte yer alan tüm ifadelerin faktör yük değerlerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu anlaşılmaktadır ($p < 0,001$). Bu durumda ölçekte yer alan ifadelerin araştırmanın amacına uygun bir özellikte olduğu ve ölçeklerin yapısal olarak geçerlilik kazandığını söylemek mümkündür. Bu doğrultuda, değişkenlere ait herhangi bir ifadenin ölçekten çıkarılmasına gerek kalmamıştır. DFA sonucunda ölçekte yer alan alt boyutların bileşik güvenilirlik (Composite Reliability=CR) değerlerine bakıldığında en yüksek değere sahip olandan başlayarak, yapısal sermaye boyutunun 0,89; beşerî (insan) sermaye boyutunun 0,75; rekabet avantajı boyutunun 0,74; ilişkisel sermaye boyutunun ise 0,73 olduğu anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda çalışmada kullanılan ifadelerin DFA analizi sonucunda CR değerleri incelendiğinde, ES ve RA ölçeklerinin güvenilir bir seviyede olduğu anlaşılmaktadır ($CR \geq 0,70$).

5.3. Korelasyon Analizi

Değişkenler arasındaki korelasyon analizleri ile ilgili bu bölüm, herhangi bir değişken arasında çoklu bağlantı olup olmadığını ve araştırma modeli kapsamında yer alan değişkenler arasındaki korelasyon ilişkilerini belirlemeye yardımcı olacaktır. Bir araştırmada yer alan değişkenler arasında güçlü ilişkilerin var olmasına çoklu doğrusal bağlantı (multicollinearity) denilmektedir (Çokluk vd., 2021: 35). Kyere ve Ausloos (2020) çalışmalarında, değişkenler arasında güçlü ilişkilerin yani çoklu bağlantının var olması durumunda yapılacak olan model analizleri sonuçlarının yanlış tahminlere yol açacağını ifade etmişlerdir (Kyere ve Ausloos, 2020: 1881). Dolayısıyla Tabachnick ve Fidell (2006), çoklu doğrusal bağlantı sorunu neden olan bir veya daha fazla değişkenin analizden çıkarılması güvenilir ve tutarlı sonuçların çıkacağı yönünde öneride bulunmuştur (Çokluk vd., 2021: 35).

Çoklu doğrusal bağlantının (multicollinearity) tespit edilmesinde kullanılan yöntemler farklılık göstermektedir. Örneğin Pallant (2001), değişkenler arasındaki korelasyon katsayısının 0,90 ve üzerinde bir katsayıya sahip olması durumunda çoklu doğrusal bağlantının var olduğunu ifade etmiştir (Seçer, 2015: 143; Tabachnick ve Fidell, 2015: 89).

Aşağıda bulunan tablolarda Tablo 3'te bağımlı (RA) ve bağımsız (BS, YS, İLS) değişkenler arasındaki korelasyon analizleri gösterilmektedir.

Tablo 3. Değişkenler Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişken	RA	BS	YS	İLS
RA	1,00			
BS	0,278**	1,00		
YS	0,274**	0,262**	1,00	
İLS	0,438**	0,160*	0,166*	1,00

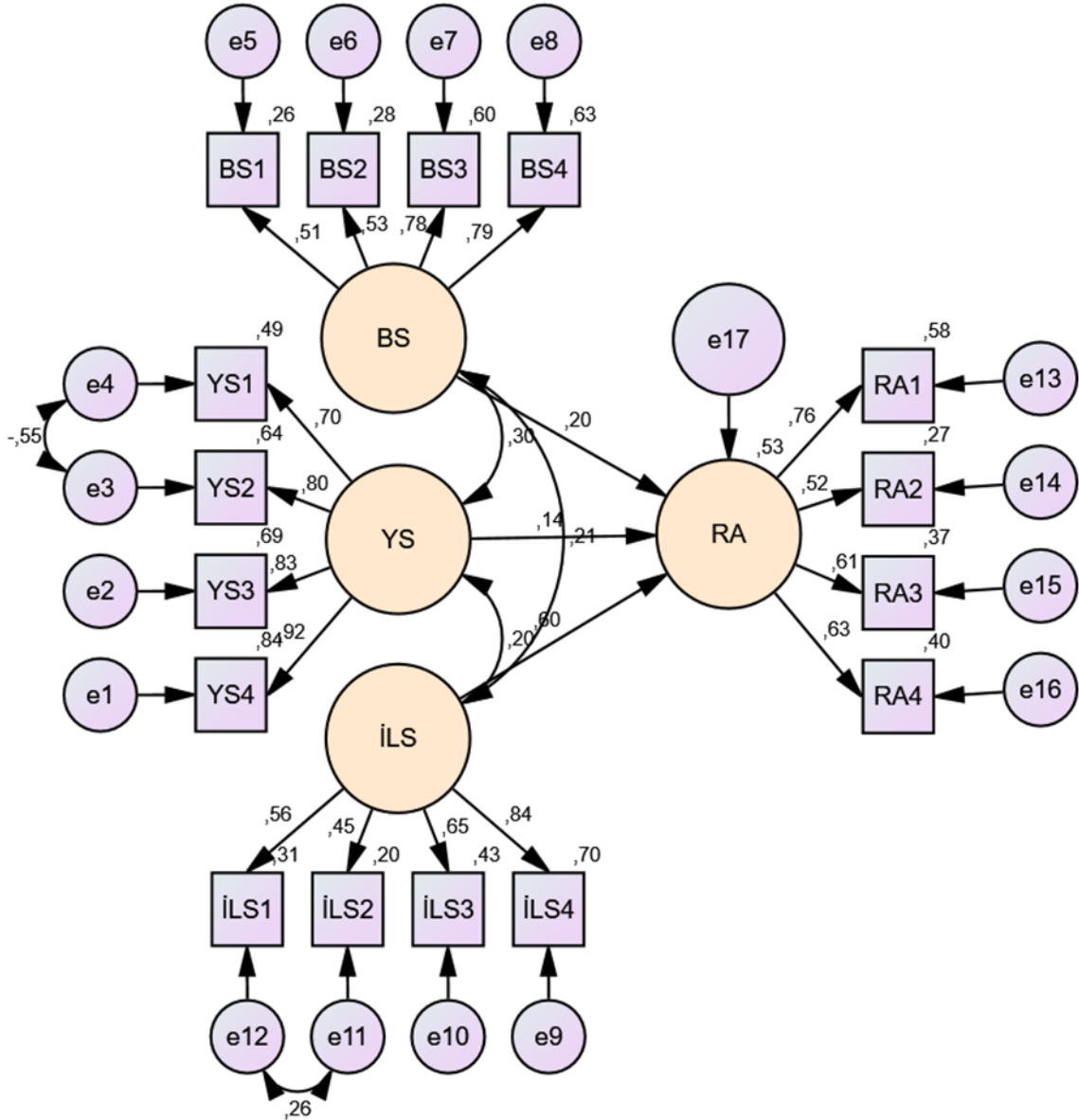
N:215; * $p<0.01$; ** $p<0.05$.

Tablo 3'te değişkenler arasındaki korelasyon katsayılarının 0,90 ve üzerinde olmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantının olmadığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte tüm bağımsız değişkenler RA ile pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir korelasyon göstermektedir (BS=0,278: $p<0,01$; YS= 0,274: $p<0,01$; İLS= 0,438: $p<0,01$). Buradan hareketle, BS, YS ve İLS bağımsız değişkenlerinden herhangi birinden meydana gelecek artışın, bağımlı değişken olan RA ile birlikte artacağını söylemek mümkündür.

5.4. Yapısal Model Analizi ve Hipotezlerin Test Edilmesi

Yapısal model analizinde, bağımlı değişkenlerin bağımsız değişken üzerindeki etkisini test etmek için yol analizi yöntemi kullanılmıştır. Yol analizi, çoklu doğrusal regresyon mantığında çalışmaktadır. İki veya daha fazla değişken arasında doğrudan ve dolaylı ilişkilerin test edilmesinde kullanılan çok yönlü yapısal modellerdir. Geleneksel regresyon analizlerine göre yol analizleri, gözlenen değişkenlerin ölçüm hatalarının hesaplanması, aynı anda birden fazla bağımlı ve bağımsız değişkenin modele dâhil edilmesi gibi bazı avantajlara sahiptir. Dolayısıyla yol analizi modelleri ile yapılan analizler daha tutarlı ve daha güvenilir sonuçların ortaya çıkmasını sağlamaktadır (Gürbüz ve Şahin, 2018: 344). Bu çalışmada entelektüel sermaye bileşenlerinin, rekabet avantajı üzerindeki etkisini araştırmak için yol analizi kullanılmıştır.

Araştırma modeli kapsamında hipotezlerin test edilmesinde kullanılan yapısal model aşağıda Şekil 2'de yer almaktadır.

Şekil 2. ES Bileşenlerinin RA Üzerindeki Yapısal Etki Modeli

Şekil 2’de kurulan yapısal modelin güvenilir ve geçerli bir yapıya sahip olup olmadığını test etmek için uyum iyiliği değerlerine bakılması gerekmektedir. Yapılan ilk analizlerde bazı uyum iyiliği değerlerinin literatürde kabul edilen değerlerin altında kaldığı anlaşılmıştır. Buradan hareketle, uyum iyiliği değerlerinin istenilen değerlerde olabilmesi için Şekil 2’de görüldüğü üzere bazı hata terimleri arasında (e3→e4; e11→e12) düzeltme (modifikasyon) işlemleri yapılmıştır. Düzeltme işlemlerinden sonra analize devam edilmiş ve analiz sonucunda, ölçüm modelinin kabul edilebilir uyum iyiliği değerleri arasında olduğu tespit edilmiştir. Yapısal (ölçüm) modele ilişkin uyum iyiliği değerleri Tablo 4’te gösterilmektedir.

Tablo 4. Yapısal Model Uyum İyiliği Değerleri

Endeks	Mükemmel uyum değerleri	Kabul edilebilir değerler	Model Değeri	Sonuç
χ^2/df	≤ 3	$3 \leq \chi^2/df \leq 5$	2,07	Mükemmel
RMSEA	$\leq 0,05$	$\leq 0,08$	0,07	Kabul edilebilir
SRMR	$\leq 0,05$	$\leq 0,08$	0,07	Kabul edilebilir
CFI	$\geq 0,95$	$\geq 0,90$	0,92	Kabul edilebilir
GFI	$\geq 0,95$	$\geq 0,85$	0,90	Kabul edilebilir
AGFI	$\geq 0,95$	$\geq 0,80$	0,85	Kabul edilebilir
IFI	$\geq 0,95$	$\geq 0,90$	0,92	Kabul edilebilir
CMIN(χ^2)=198,761 (p<0,01), df=96				

Tablo 4’te yapısal modelin doğrulanmasında kullanılan uyum iyiliği değerlerine bakıldığında, χ^2/df uyum iyiliği değerinin mükemmel bir değerde olduğu anlaşılmaktadır. Diğer tüm uyum iyiliği değerlerinin ise kabul edilebilir değerlerde olduğu görülmektedir. Uyum iyiliği değerlerine bakılarak yapısal ölçüm modelinin doğrulandığını söylemek mümkündür. Ayrıca bu değerler, çalışmada kullanılan verilerin Şekil 2’de yer alan yapısal eşitlik modellemesi ile uyumlu bir şekilde çalıştığının göstergesidir. Uyum iyiliği endeks değerlerinin kabul edilen değerlerde olması çalışmada kullanılan verilerinin bu modeli istatistiksel olarak anlamlı bir düzeyde açıkladığını göstermektedir.

YEM modeli kapsamında bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkileri ve çalışma kapsamında oluşturulan hipotezlerin sonuçları Tablo 5’te yer almaktadır.

Tablo 5. Araştırma Modeline (YEM) ve Hipotezlere İlişkin Sonuçlar

Değişkenler	Doğrudan Etkiler						R ²	Hipotez	Sonuç
	B	β	S.E.	C.R.	p				
BS→RA	0,384	0,203	0,16	2,40	(0,016)**	0,53	H1	Kabul	
YS→RA	0,156	0,140	0,08	1,89	(0,059)		H2	Red	
İLS→RA	0,599	0,601	0,09	6,32	(0,0005)***		H3	Kabul	

N:215; **p<0,05; ***p<0,001; β : Standartlaştırılmış regresyon katsayısı; B: Regresyon katsayısı; S.E.: standart hata (Standard error); C.R.: Kritik oran (Critical rate). R²: Açıklanan Varyans.

Beşerî (insan) sermayenin (BS) rekabet avantajı (RA) üzerinde etki (yol) katsayı değerinin 0,203 olduğu Tablo 5’ten anlaşılmaktadır ($\beta=0,203$). Bu sonuç, YS’de meydana gelecek bir birimlik artış, RA’da 0,203 birim oranında bir artışa neden olacağını ifade etmektedir. Ayrıca BS’nin, bağımlı değişken olan RA’yı istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde etkilediğini söylemek mümkündür ($\beta=0,203$; $p=0,016$). Buradan hareketle, araştırma hipotezlerinden biri olan H1 hipotezinin doğrulandığını söylemek mümkündür. Bu sonuç, Assaf (2020), Kamukama ve Sulait (2017), Srikalimah ve diğerleri (2020) ile Dahash ve Al-Dirawi (2018) tarafından yapılan çalışmaların sonuçlarını desteklemektedir.

Araştırmanın diğer hipotezlerinden biride YS’nin RA üzerindeki etkisine ilişkin ikinci hipotezdir. Bu hipoteze ilişkin bilgiler Tablo 5’te yer almaktadır. Tabloya göre, yapısal sermayenin RA üzerindeki etkisini gösteren etki (yol) katsayı değerinin 0,14 gibi düşük bir değerde olduğu anlaşılmaktadır ($\beta=0,14$). Yani yapısal sermayenin bir birimlik artışı, rekabet avantajında yaklaşık 0,14 oranında bir artışa neden olacaktır. Bağımsız değişkenin (YS) bağımlı değişkeni (RA) olumlu yönde ($p=0,059$) etkilemesine rağmen bu etkinin zayıf bir düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla araştırma hipotezlerinden olan “yapısal sermaye, rekabet avantajını pozitif yönde ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir” hipotezinin doğrulanmadığını söylemek mümkündür. Bu sonuç, Azzahra’nın (2018) yaptığı çalışmanın sonucunu desteklemektedir. Aksine bu sonuç, Sadalia ve diğerleri (2018) ile Yaseen ve diğerlerinin (2016) yaptıkları çalışmaların sonuçları ile çeliştirdiğini söylemek mümkündür.

Çalışmanın üçüncü hipotezi, ilişki sermayenin rekabet avantajı üzerindeki etkisidir. Bu etkiye ilişkin bilgiler Tablo 5'te verilmiştir. İlişki sermayenin, RA'yı istatistiksel olarak anlamlı ve olumlu yönde etkilediği analiz sonuçlarından anlaşılmaktadır ($\beta = 0.601$; $p = 0.0005$). Bu anlamda araştırma hipotezlerinin biri olan H3 hipotezinin doğrulandığı söylemek mümkündür. Ayrıca, Tablo 5'teki sonuçlara göre ilişki sermayenin rekabet avantajı üzerindeki etki (yol) katsayı değerinin 0.601 ($\beta = 0.601$) olduğu bulunmuştur. Bu sonuç, İLS'deki bir birimlik artış, RA'da 0,601 birimlik bir artışla sonuçlanacaktır.

Tablo 5'te hipotezlere ilişkin sonuçların yanı sıra bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki açıklanan varyansına (R2) ilişkin bilgilerde yer almaktadır. R2 (açıklama gücü), bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenin yüzde kaçını açıkladığını gösteren bir katsayıdır (Yıldız, 2020: 31). Yani bağımlı değişken meydana gelecek değişimin ne kadarının bağımsız değişkenler tarafından açıklandığının yüzde olarak ifade edilmesidir. Tablo 5'te BS, YS ve İLS bağımsız değişkenlerinin RA bağımlı değişkenini %53 gibi bir oran ile açıkladığını söylemek mümkündür. Buna göre, RA değişkenin %53'ü entelektüel sermaye bileşenlerinin yarattığı başarıdan kaynaklanmaktadır. Ayrıca geriye kalan %47'lik bir oran ise bağımlı değişkenin başka değişkenlerden tarafından açıklandığını söylemek mümkündür.

6. Tartışma ve Sonuç

Barney (1991), organizasyon içinde önemli bir yere sahip olan entelektüel sermayenin, firmanın rekabetçi konumunun artırılması üzerinde doğrudan ve dolaylı bir etkiye sahip olduğunu ifade etmiştir. Entelektüel sermaye, açık veya örtük bir bilgi olarak sunulabilen entelektüel kaynakların birleşimi ve değişimi olarak kabul edilir. Bu bilgi, rekabet avantajı oluşturmanın temeli olarak kabul edilir (Obeidat vd., 2021: 1340). Bu çalışma, entelektüel sermaye bileşenlerinin (beşerî (insan), yapısal ve ilişki sermaye) rekabet avantajı üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışma, 2019 yılında İstanbul Sanayi Odası tarafından yayınlanan "ISO 500" kapsamında yer alan 215 firmadan oluşan bir örneklemi kapsamaktadır. Çalışmada kullanılan veriler, yapısal eşitlik modellemesi ile analiz edilmiştir. Yapılan analizler neticesinde, elde edilen bulgular farklı sonuçlar göstermiştir.

Bu sonuçlardan biri, beşerî (insan) sermayenin rekabet avantajı üzerindeki etkisini varsayan H1 hipotezidir. Yapılan analizler sonucunda, beşerî (insan) sermayenin rekabet avantajı üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etki gösterdiği anlaşılmaktadır ($\beta=0,203$; $p<0,05$). Buradan hareketle, araştırma modeli doğrultusunda oluşturulan H1 hipotezinin doğrulandığını söylemek mümkündür. Bu sonuç, Assaf (2020), Kamukama ve Sulait (2017), Srikalimah ve diğerleri (2020) ile Dahash ve Al-Dirawi (2018) tarafından yapılan çalışmaların sonuçlarını desteklemektedir. Bu bulgunun arkasındaki temel etken, insan sermayesinin, firmaya ait olmayan tüm iş yeteneklerini ve bireylerin zihninde gömülü olan bilgiyi içermesidir. Bu bağlamda insan sermayesi, doğuştan gelen yetenek, zekâ, yaratıcılık gibi insana özgü nitelikler ile ilişkilendirilir ve entelektüel sermayenin temel bir bileşeni olarak kabul edilir (Obeidat vd., 2021: 1340). Bu nedenle insan sermayesi, firmaların sürdürülebilir rekabet avantajı sağlamada önemli kaynaklardan birisidir. Dolayısıyla H1 hipotezinin sonucu, rekabet koşullarının ağır olduğu günümüz ekonomisinde, rakiplerinden daha fazla insan sermayesine sahip olan firmaların, daha fazla rekabet avantajına sahip olduğunu savunan Kamukama ve Sulait'in (2017) çalışma sonucu ile de tutarlıdır.

Yapısal model analizi sonucunda, yapısal sermayenin rekabet avantajını pozitif yönde fakat istatistiksel olarak anlamsız bir şekilde etkilediği anlaşılmaktadır (Tablo 5). Bu nedenle analiz sonuçları, "yapısal sermayenin rekabet avantajını pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir" hipotezinin yani H2'nin geçerli olmadığını göstermektedir. Bu sonuç Azzahra'nın (2018) çalışma sonucunu desteklemektedir. Elde edilen bu sonuç, firmaların bulunduğu sektörde veya endüstride firmalara rekabet gücü sağlayacak bilgi, patent, veri tabanları, iş süreçleri gibi yapısal bileşenlerin optimal bir seviyede olmadığını ifade etmektedir. Ayrıca bu sonuç, yapısal sermayede meydana gelecek olumlu bir değişikliğin, firmaların rekabet avantajıyla ilişkili olmadığını ifade etmektedir.

Bu, yapısal sermayenin, firmaların verimlilik seviyesi ile rekabet avantajını artırabileceğini savunan Edvinson (2005) tarafından yapılan çalışmanın sonucu ile çelişki göstermektedir (Kamukama ve Sulait, 2017: 507). Yapısal sermayenin rekabet avantajının sağlanmasında önemli bir etkisi olduğunu kanıtlayan önceki çalışmalardan (Dahash ve Al-Dirawi, 2018; Alserhan, 2017; Taie, 2014; Damar ve İraz, 2020; Chahal ve Bakshi, 2015) yola çıkarak “ISO 500” içerisinde yer alan firmaların, rekabet avantajının önemli bir unsuru olan yapısal sermayenin önemini farkına varmalıdırlar. Buradan hareketle, firmalar, stratejiler, veri sistemleri ve yeni teknolojilerin geliştirilmesi yoluyla yapısal sermayeye yatırım yapmaları gerekmektedir.

Araştırmanın üçüncü hipotezi İLS'nin RA üzerindeki etkisidir. Yapılan analiz sonucunda, müşteri (ilişkisel) sermayesinin rekabet avantajını (RA) olumlu yönde ve istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde etkilemektedir ($\beta=0,601$; $p<0,001$). Bu sonuç doğrultusunda, H3 hipotezinin doğrulandığını söylemek mümkündür. Bu sonuç, Abdullah (2019), Arabiyat ve Hasonah (2019), Deviana (2018), Malkawi vd., (2018), Suharman ve Hidayah (2021) araştırma sonuçları ile tutarlılık göstermektedir. Bu hipotezin sonuçları, bazı çalışmalar ile tutarlılık gösterse de Elda ve diğerleri (2021) ile Osareh ve diğerlerinin (2013) çalışmalarında elde edilen sonuçlar bunun aksini ispatlamışlardır. Entelektüel sermaye bileşenleri içerisinde ilişkisel sermayenin, diğer entelektüel sermaye bileşenlerine göre rekabet avantajı üzerinde daha yüksek bir etkiye sahip olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 5). Bu bulgu, entelektüel sermayenin bileşenleri arasında ilişkisel sermayenin rekabet avantajı elde etmede en etkili bileşen olarak kabul edildiğini savunan Chen (2008), Jaradat ve diğerleri (2012) gibi bilim adamlarının bulgularıyla tutarlılık göstermektedir (Obeidat vd., 2021: 1340). Buradan hareketle, ilişkisel sermayenin rekabet avantajı elde etmede önemli bir unsur olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu hipotezin sonucu, “ISO 500” firmalarının iç ve dış paydaşları ile olan ilişkilerini güçlendirme çabaları, onların rekabet avantajı sağlamaları yönünde yüksek bir oranda ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü müşteriler, tedarikçiler, rakipler ve çalışanlarla yaratılan güvene dayalı karşılıklı ilişkiler firmaların rekabet avantajı yaratmalarına olanak sağlayabilir.

Ayrıca, çalışma sonucunda elde edilen bulgulardan birisi de entelektüel sermaye bileşenleri arasındaki ilişkidir (Tablo 3). Yapılan analiz sonucunda, entelektüel sermaye bileşenleri (beşeri (insan), yapısal, ilişkisel) arasında anlamlı ve pozitif ilişkiler bulunmuştur. Ayrıca ES bileşenleri ile RA arasında da pozitif ve anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, Astuti ve diğerleri (2019) ile Dahash ve Al-Dirawi'nin (2018) yaptıkları ile çalışmaların sonuçları ile benzerlik gösterdiğini söylemek mümkündür. Ayrıca analiz sonucunda, ilişkisel sermayenin diğer bileşenlere göre, RA ile daha yüksek bir korelasyon katsayısına sahip olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 3). Elde edilen bu sonuçlar, üç entelektüel sermaye bileşeni arasındaki ilişkinin bir organizasyonun değer yaratma potansiyelini en üst düzeye çıkarabileceğini gösterir. Firmaların, entelektüel sermaye bileşenlerini yönetebilme yeteneği, rekabet avantajının da elde edilmesine katkı sağlayacaktır. Dolayısıyla bu sonuçlar, entelektüel sermaye alanında yapılacak çalışmalara, üç entelektüel sermaye bileşenin karşılıklı ilişkilerini göz ardı edilemeyeceğinin altını çizmektedir.

Bu çalışmanın sonuçlarından hareketle, firmaların, entelektüel sermaye bileşenlerinin rekabet avantajı yaratmadaki katkısının önemini anlamalıdırlar. Özellikle örneklem kapsamında yer alan firmaların, insan sermayesi ile ilişkisel sermaye arasında bütünleştirici bir rol oynayan yapısal sermayeye gereken önemi vermeli ve yazılım sistemleri, örgütsel yapılar, iş süreçleri, stratejiler, lisans hakkı gibi destekleyici alt yapı unsurlarını geliştirici faaliyetlerde bulunmalıdırlar. Ayrıca firmalar, çalışanların sunduğu yenilikçi fikirlere değer vererek, yaratıcılığı ve yeniliği teşvik etmeli ve uygulamaya koymalıdır. Bu çalışma, herhangi bir sektöre veya endüstriye yönelik bir uygulama alanını içermemektedir. Dolayısıyla, bu araştırma modelinin, yeme ve içme, konaklama, turizm gibi farklı hizmet sektörlerine uygulanması daha farklı sonuçların ortaya çıkmasını sağlayarak literatürün genişlemesine katkıda bulunabilir. Ayrıca, çalışma kapsamındaki değişkenler kullanılarak, kamu ve özel üniversitelerin, hastanelerin veya farklı kurumların incelenmesi örneklem açısından farklılık yaratarak alan yazının zenginleşmesine katkı sağlayabilir. Bu çalışma kapsamında elde edilen veriler yalnızca 2019 yılına ait dönemi kapsamaktadır. Dolayısıyla, bu çalışma kapsamında yer alan veya

benzer değişkenler dönemsel olarak test edilebilir, farklı metotlar kullanılarak analiz edilebilir ve çıkan farklılıklar karşılaştırılabilir.

Bu çalışma, önceki çalışmalar ile tutarlılık göstermektedir. Bu nedenle, entelektüel sermaye ve rekabet avantajı arasındaki mevcut teoriyi güçlendirdiğini söylemek mümkündür. Ayrıca bu çalışma, gelecekte entelektüel sermaye ve rekabet avantajı üzerine çalışma yapacak araştırmacılara da rehber bir kaynak olabilir. Bu çalışmanın sonuçları, sadece 2019 yılına ait verileri kullanmasına rağmen, entelektüel sermaye bileşenlerinin “ISO 500” içerisinde yer alan firmaların rekabet avantajı üzerindeki etkisine ilişkin değerli bilgiler sunmaktadır.

Kaynakça

- Abdullah, N. S. A. (2019). *Entelektüel sermayenin rekabet avantajı ve toplam kalite yönetimi uygulamalarına etkisi: Libya Devlet Üniversitelerinde bir araştırma* (Doktora Tezi). Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. <http://earsiv.kastamonu.edu.tr/>
- Akdağ, G. (2012). *Otel işletmelerinde entelektüel sermaye ve örgüt performansı ilişkisi: Akdeniz Bölgesindeki dört ve beş yıldızlı otel işletmelerinde bir araştırma* (Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Al Khayyal, A. O., Alshurideh, M., Al Kurdi, B., ve Salloum, S. A. (2020). Women empowerment in UAE: A systematic review. *In International Conference on Advanced Intelligent Systems and Informatics* (s. 742-755). Springer, Cham.
- Alserhan, H. F. (2017). The role of intellectual capital in achieving a competitive advantage: A field study on Jordanian Private Universities in the Northern Region. *International Journal of Academic Research in Economics and Management Sciences*, 6(2), 33-42.
- Altarawneh, I. (2017). Effect of intellectual capital on competitive advantage in the Jordanian pharmaceutical companies. *European Journal of Business and Management*, 9(5), 39-53.
- Arabiyat, A.-K. A., ve Hasonah, A. I. (2019). The impact of intellectual capital on competitive advantage at Jordanian commercial banks. *Sumerianz Journal of Economics and Finance*, 2(12), 134-143.
- Aslan, Y. (2018). *İnovasyonun firma performansı üzerine etkisi: Türk sermaye piyasası üzerine bir inceleme* (Doktora Tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Assaf, A. H. Al. (2020). Impact of intellectual capital on the competitive advantage in Jordanian telecom companies: “A case study on orange company.” *Review of Applied Socio-Economic Research*, 19(1), 33–46.
- Astuti, P. D., Chariri, A., ve Rohman, A. (2019). Association between intellectual capital and competitive advantage: A case study on the hotel industry in Bali Province, Indonesia. *Humanities and Social Sciences Reviews*, 7(4), 440–449.
- Azzahra, K. (2018). The influence of human capital, structural capital and relational capital to the performance of cooperation with competitive advantage as intervening variable of cooperation in south tangerang. *Economics and Accounting Journal*, 1(1), 24–34.
- Çakmur, H. (2012). Araştırmalarda ölçme- güvenilirlik- geçerlik. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 11(3), 339–344.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., ve Büyüköztürk, Ş. (2021). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik SPSS ve LISREL uygulamaları*. Pegem Yayıncılık.
- Castro, G. M., ve Saez, P. L. (2008). Intellectual capital in high-tech firms: The case of Spain. *Journal of Intellectual Capital*, 9(1), 25–36.
- Chahal, H., ve Bakshi, P. (2015). Examining intellectual capital and competitive advantage relationship: Role of innovation and organizational learning. *International Journal of Bank Marketing*, 33(3), 376–399.
- Chatzkel, J. (2002). Intellectual capital. *CES Working Papers*, 6(4), 57–62.

- Chu, S. K. W., Chan, K. H., ve Wu, W. W. Y. (2011). Charting intellectual capital performance of the gateway to China. *Journal of Intellectual Capital*, 12(2), 249–276.
- Crupi, A., Cesaroni, F., ve Di Minin, A. (2020). Understanding the impact of intellectual capital on entrepreneurship: A literature review. *Journal of Intellectual Capital*, 22(3), 528–559.
- Dahash, Q. M., ve Al-Dirawi, A. N. M. (2018). Investment in intellectual capital and achievement of the competitive advantage in hotel sector. *Management Science Letters*, 8(7), 795–804.
- Damar, A., ve İraz, R. (2020). Entelektüel sermaye ve rekabet avantajı ölçeklerinin Türkçe'ye uyarlanması ve değişkenler arasındaki ilişkiler: Kobiler üzerine bir araştırma. *Business & Management Studies: An International Journal*, 8(5), 4487–4520.
- Demir, Y., ve Demirel, E. T. (2011). Rekabet avantajı yaratmada entelektüel sermayenin önemi. *ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, 13(1), 81-104.
- Deviana, M. I. dan D. A. (2018). Analisis pengaruh intellectual capital terhadap financial performance dengan competitive advantage sebagai variabel intervening. *Benefit: Jurnal Manajemen Dan Bisnis*, 3(1), 31–38.
- Edvinsson, L., ve Sullivan, P. (1996). Developing a model for managing intellectual capital. *European Management Journal*, 14(4), 356–364.
- Elda, R. P., Patrisia, D., Abror, ve Linda, M. R. (2021). The impact of intellectual capital and knowledge management on competitive advantage. *Advances in Economics, Business and Management Research*, 179, 480–487.
- Elitok, U. (2019). *Entelektüel sermayenin kurumsal itibar üzerine etkisi ve bankacılık sektöründe bir araştırma* (Doktora Tezi). İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. <http://abakus.inonu.edu.tr/>
- Erkuş, A. (2005). *Entelektüel sermaye: bir uygulama* (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Gioacasi, D. (2014). Intellectual capital: A critical approach on definitions and categorization. *CES Working Papers*, 6(4), 57–62.
- Gürbüz, S., ve Şahin, F. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: Felsefe-yöntem-analiz*. Seçkin Yayıncılık.
- Harris, A. H. T. (2018). *An exploratory case study of nursing intellectual capital and hospital performance* (Doctoral Thesis). The University of Toronto. <https://www.proquest.com/>
- Hermawan, S., Hariyanto, W., ve Biduri, S. (2020). Intellectual capital, business performance and competitive advantage: An empirical study for the pharmaceutical companies. *Quality- Access to Success*, 21(175), 103–106.
- Jain, P., Vyas, V., ve Roy, A. (2017). Exploring the mediating role of intellectual capital and competitive advantage on the relation between CSR and financial performance in SMEs. *Social Responsibility Journal*, 13(1), 1–23.
- Jones, O. (2003). Competitive Advantage in SMEs: Towards a conceptual framework. *In competitive advantage in SMEs organising for innovation and entrepreneurship* (15-33).
- Kamukama, N., Ahiauzu, A., ve Ntayi, J. M. (2011). Competitive advantage: Mediator of intellectual capital and performance. *Journal of Intellectual Capital*, 12(1), 152–164.
- Kamukama, N., ve Sulait, T. (2017). Intellectual capital and competitive advantage in Uganda's microfinance industry. *African Journal of Economic and Management Studies*, 8(4), 498–514.
- Kanaan, R. K., Obeidat, U. N., Obeidat, B. Y., Al-Zu'bi, M. O., ve Abuhashesh, M. (2020). The effect of intellectual capital on competitive advantage in the Jordanian telecommunication sector. *Journal of Business & Management (COES&RJ-JBM)*, 8(1), 1–19.
- Kaya, S. (2017). *İşletmelerde entelektüel sermaye ve bilgi yönetiminin inovasyon performansı ve rekabet avantajı üzerine etkilerinin belirlenmesi* (Doktora Tezi). Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. <https://tez.yok.gov.tr/>
- Kenton, W. (2022, 10 Ocak). *Human capital*. Investopedia. <https://www.investopedia.com/terms/h/humancapital.asp#:~:text=Human capital allows an economy,which contribute to economic growth.>

- Kılıçlı, Y. (2021). *Kurumsal sosyal sorumluluğun finansal performans üzerindeki etkisi: Entelektüel sermaye ile rekabet avantajının aracılık rolü* (Doktora Tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. <https://tez.yok.gov.tr/>
- Koçoğlu, İ., İmamoğlu, S. Z., ve İnce, H. (2009). The relationship between firm intellectual capital and the competitive advantage. *Journal of Global Strategic Management*, 2(3), 181–208.
- Kyere, M., ve Ausloos, M. (2020). Corporate governance and firms financial performance in the United Kingdom. *International Journal of Finance and Economics*, 26(2), 1871–1885. <https://doi.org/10.1002/ijfe.1883>.
- Maditinos, D., Chatzoudes, D., Tsairidis, C., ve Theriou, G. (2011). The impact of intellectual capital on firm's market value and financial performance. *Journal of Intellectual Capital*, 12(1), 132–151.
- Malkawi, N. M. M., Omari, K., ve Halasa, A. (2018). Intellectual capital as a core competency for competitive advantage: A case study. *Journal of Digital Information Management*, 16(4), 192–202.
- Mubarik, M. S., Naghavi, N., ve Mahmood, R. T. (2019). Intellectual capital, competitive advantage and the ambidexterity liaison. *Human Systems Management*, 38(3), 267–277.
- Obeidat, U., Obeidat, B., Alrowwad, A., Alshurideh, M., Masa'deh, R., ve Abuhashesh, M. (2021). The effect of intellectual capital on competitive advantage: The mediating role of innovation. *Management Science Letters*, 1(4), 1331–1344.
- OECD. (2008, 2 Mart). *Intellectual assets and value creation: synthesis report*. <https://www.oecd.org/>
- Osareh, F., Yazdanfar, S., ve Ghasem, A. (2013). The application of intellectual capital approach to promote a sustainable competitive advantage in the public libraries of Khuzestan province. *Research on Information Science and Public Libraries*, 20(3). <https://publij.ir/>
- Otrar, M. (2021, 25 Şubat). *t-değerleri-tablosu*. <https://mustafaotrar.net/istatistik/t-degerleri-tablosu/>
- Ovla, H. D., ve Taşdelen, B. (2012). Aykırı değer yönetimi. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilim Dergisi*, 5(3), 1–8.
- Pedro, E., Leitão, J., ve Alves, H. (2018). Intellectual capital and performance. *Journal of Intellectual Capital*, 19(2), 407–452.
- Petty, R., ve Guthrie, J. (2000). Intellectual capital literature review: measurement, reporting and management. *Journal of Intellectual Capital* 1(2), 155–176.
- Rochmadhona, B. N., Suganda, T. R., ve Cahyadi, S. (2018). The competitive advantage between intellectual capital and financial performance of banking sector in ASEAN. *Jurnal Keuangan Dan Perbankan*, 22(2), 321–334.
- Sadalia, I., Irawati, N., ve Syafitri, I. (2018). The influence of intellectual capital on competitive advantage on universities in Medan City. *In 1st Economics and Business International Conference 2017 (EBIC 2017)*, (s. 599-602). Atlantis Press.
- Seçer, İ. (2015). *SPSS ve LISREL ile pratik veri analizi: Analiz ve raporlaştırma*. Anı Yayıncılık.
- Sigalas, C., ve Pekka Economou, V. (2013). Revisiting the concept of competitive advantage: Problems and fallacies arising from its conceptualization. *Journal of Strategy and Management*, 6(1), 61–80.
- Soetriono, A., ve Lina, L. (2014). The influence of intellectual capital components towards the company performance. *Jurnal Manajemen Maranatha*, 14(1), 125–140.
- Srikalimah, S., Wardana, L. W., Ambarwati, D., Sholihin, U., Shobirin, R. A., Fajariah, N., ve Wibowo, A. (2020). Do creativity and intellectual capital matter for SMEs' sustainability? The role of competitive advantage. *Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 7(12), 397–408.
- Suharman, H., ve Hidayah, N. (2021). Essentials of intellectual capital to create higher education sustainable competitive advantage: Environment uncertainty as a moderating variable in Indonesia Private Universities. *International Journal of Economics and Business Administration*, 9(1), 382–391.

- Süslü, M. (2019). *Çevreye duyarlı stratejilerin işletmelerin rekabet avantajına ve finansal performansına etkisi: Türk konaklama sektörü üzerine bir araştırma* (Doktora Tezi). Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sveiby, K. E. (2001). A knowledge-based theory of the firm to guide in strategy formulation. *Journal of Intellectual Capital*, 2(4), 344–358.
- Tabachnick, B. G., ve Fidell, L. S. (2015). *Çok değişkenli istatistiklerin kullanımı* (Çev. M. Baloğlu). Nobel Yayıncılık.
- Taie, E. S. (2014). The effect of intellectual capital management on organizational competitive advantage in Egyptian hospitals. *International Journal of Business and Social Science*, 5(2).
- Türkoğlu, N., ve Çizel, B. (2016). Konaklama işletmelerinde entelektüel sermayenin rekabet gücüne etkisi. *Turizm Akademik Dergisi*, 3(2), 37–53.
- Yaseen, S. G., Dajani, D., ve Hasan, Y. (2016). The impact of intellectual capital on the competitive advantage: Applied study in Jordanian telecommunication companies. *Computers in Human Behavior*, 62, 168–175.
- Yaşlıoğlu, M. M. (2017). Sosyal bilimlerde faktör analizi ve geçerlilik: Keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizlerinin kullanılması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 46(Özel Sayı), 74–85.
- Yıldız, E. (2020). *SmartPLS ile yapısal eşitlik modellemesi: Reflektif ve formatif yapılar*. Seçkin Yayıncılık.
- Yinusa, K. W. (2018). Impact of intellectual capital on performance of deposit money banks in Nigeria. Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. <https://www.proquest.com/>
- Zerenler, M., Hasiloglu, S. B., ve Sezgin, M. (2008). Intellectual capital and innovation performance: Empirical evidence in the Turkish automotive supplier. *Journal of Technology Management & Innovation*, 3(4), 31–40.